

Sag C-338/24**Sammendrag af anmodningen om præjudiciel afgørelse i henhold til artikel 98, stk. 1, i Domstolens procesreglement****Dato for indlevering:**

7. maj 2024

Forelæggende ret:

Cour d'appel de Rouen (Frankrig)

Afgørelse af:

25. april 2024

Appellant:

LF

Indstævnt:

SANOFI PASTEUR S.A.

1. Tvistens genstand og de faktiske omstændigheder:

- 1 Den 20. marts 2003 blev LF, der er født den 7. januar 1980, vaccineret med Revaxis, en vaccine mod difteri, stivkrampe og polio, der er fremstillet på Sanofi Pasteurs laboratorium.
- 2 LF har gentagne gange siden den 3. december 2005 været sygemeldt fra sit arbejde, idet hun siden 2004 har haft forskellige symptomer, infektioner og smerter (fordøjelse, hals, skulder, arm, hænder, hals og nakke, urinvejsinfektioner, lænderygbesvær, hårtab).
- 3 Der er blevet foretaget en række undersøgelser, herunder den 31. marts 2008 en biopsi af den venstre deltamuskel, der afslørede en makrofagisk myofascitis, der vidner om aluminiumhydroxidpersistens, idet aluminiumhydroxid er en adjuvans, der anvendes i visse vacciner, og LF var indlagt fra den 2. til den 5. april 2013 på grund af denne makrofagiske myofascitis.

- 4 Den 2. juni 2015, indbragte LF sagen for commission de conciliation et d'indemnisation des accidents médicaux (forligs- og erstatningsudvalget i forbindelse med ulykker af medicinsk oprindelse), der bestilte en lægeerklæring.
- 5 Ifølge lægeerklæringen var tilstanden den 20. september 2016 stationær, og der var ikke nogen grund til at tro, at vaccinationen med Revaxis var årsagen til LF's sygdomsforløb. Udvalget gav afslag på hendes krav den 11. januar 2017.
- 6 Den 17. og 23. juni 2020 anlagde LF sag mod bl.a. Sanofi Pasteur ved tribunal judiciaire d'Alençon (retten i første instans i Alençon) med påstand om erstatning for den skade, som hun havde lidt som følge af denne vaccination. Hun gjorde såvel produktansvar som culpaansvar gældende.
- 7 Ved kendelse af 10. juni 2021 konstaterede forundersøgelsesdommerens ved tribunal judiciaire d'Alençon (retten i første instans i Alençon), at LF's søgsmål mod Sanofi var forældet og afviste hendes krav.
- 8 Den 30. juni 2021 appellerede LF denne kendelse. Ved dom af 31. maj 2022, stadfæstede cour d'appel de Caen (appeldomstolen i Caen) i det væsentlige den appellerede kendelse og afviste LF's krav baseret på produktansvar og culpaansvar.
- 9 Ved dom af 5. juli 2023 ophævede Cour de cassation (kassationsdomstolen) i det væsentlige cour d'appel de Caens (appeldomstolen i Caen) dom og henviste parterne til cour d'appel de Rouen (appeldomstolen i Rouen).
- 10 Den 18. september 2023 anlagde LF sag ved den forelæggende ret.
- 11 Den foreliggende sag har givet anledning til en række spørgsmål om fortolkning af Rådets direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar.
- 12 Først spørgsmålet om produktansvarsordningens eksklusive karakter. Med andre ord: kan denne ordning anvendes sammen med en anden ansvarsordning såsom culpaansvar, og er det dermed muligt at anlægge sag på grundlag af disse to ordninger, som LF har gjort det? Dernæst – i forbindelse med produktansvarsordningen – spørgsmålet, om præklusionsfristen på ti år i artikel 11 i direktiv 85/374 tilsidesætter adgangen til domstolsprøvelse. Endelig spørgsmålet om fortolkning af forældelsesfristen på tre år for erstatningskrav i direktivets artikel 10 og nærmere bestemt den dato, hvor fristen begynder at løbe, navnlig i forbindelse med et komplekst sygdomsforløb som LF's, der udvikler sig.

2. Retsforskrifter:

EU-retten

Rådets direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar

13 I artikel 10 bestemmes det:

»1. Medlemsstaterne fastsætter i deres lovgivning, at erstatningskrav på grundlag af dette direktiv forældes tre år efter den dag, da klageren har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens identitet.

[...] »

14 I artikel 11 bestemmes det:

»Medlemsstaterne fastsætter i deres lovgivning, at skadelidtes rettigheder i henhold til bestemmelser i dette direktiv ophører ti år efter den dag, da producenten har bragt det produkt, der har forårsaget skaden, i omsætning, medmindre skadelidte inden for dette tidsrum har anlagt retssag mod denne.«

15 Artikel 13 bestemmer:

»Dette direktiv berører ikke de rettigheder, som skadelidte kan påberåbe sig under henvisning til retsreglerne om ansvar i og uden for kontraktforhold eller under henvisning til særregler om ansvar, der er gældende på tidspunktet for direktivets meddelelse.«

Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder

16 Chartrets artikel 52 har følgende ordlyd:

»1. Enhver begrænsning i udøvelsen af de rettigheder og friheder, der anerkendes ved dette charter, skal være fastlagt i lovgivningen og skal respektere disse rettigheders og friheders væsentligste indhold. Under iagttagelse af proportionalitetsprincippet kan der kun indføres begrænsninger, såfremt disse er nødvendige og faktisk svarer til mål af almen interesse, der er anerkendt af Unionen, eller et behov for beskyttelse af andres rettigheder og friheder.

2. De rettigheder, der anerkendes i dette charter, og for hvilke der er fastlagt bestemmelser i traktaterne, udøves på de betingelser og med de begrænsninger, der er fastlagt deri.

3. I det omfang dette charter indeholder rettigheder svarende til dem, der er sikret ved den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, har de samme betydning og omfang som i

konventionen. Denne bestemmelse er ikke til hinder for, at EU-retten kan yde en mere omfattende beskyttelse.»

17 Chartrets artikel 47 bestemmer:

»Adgang til effektive retsmidler og til en upartisk domstol:

Enhver, hvis rettigheder og friheder som sikret af EU-retten er blevet krænket, skal have adgang til effektive retsmidler for en domstol under overholdelse af de betingelser, der er fastsat i denne artikel.

Enhver har ret til en retfærdig og offentlig rettergang inden en rimelig frist for en uafhængig og upartisk domstol, der forudgående er oprettet ved lov.

[...]

Fransk ret

Civillovbogen

18 Civillovbogens artikel 1245-16, hvormed artikel 10 i direktiv 85/374 gennemføres i national ret, bestemmer:

»Erstatningskrav på grundlag af dette afsnit forældes tre år efter den dag, da sagsøgeren har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens identitet.»

19 Artikel 1245-15, hvormed artikel 11 i direktiv 85/374 gennemføres i national ret, er affattet således:

»Såfremt producenten ikke har begået nogen fejl, ophører dennes ansvar på grundlag af bestemmelserne i dette kapitel ti år efter, at produktet, der har forårsaget skaden, er bragt i omsætning, medmindre skadelidte inden for dette tidsrum har anlagt retssag.»

20 Artikel 1245-17, hvormed artikel 13 i direktiv 85/374 gennemføres i national ret, bestemmer:

»Bestemmelserne i dette kapitel berører ikke de rettigheder, som skadelidte kan påberåbe sig under henvisning til retsreglerne om ansvar i og uden for kontraktforhold eller under henvisning til særregler om ansvar.

Producenten hæfter fortsat for konsekvenserne af sin fejl og for fejl begået af personer, som denne er ansvarlig for.»

21 Civillovbogens artikel 1240 bestemmer:

»Enhver handling foretaget af en person, der dermed forårsager skade på en anden person, medfører en erstatningspligt for den fejl, denne har begået.«

3. Parternes holdninger:

Appellanten

Produktansvarsordningens eksklusive karakter

- 22 LF har anført, at hun har ret til at gøre et erstatningskrav gældende over for Sanofi Pasteur både på grundlag af produktansvar i henhold til civillovbogens artikel 1245 ff. og på grundlag af culpaansvar i henhold til samme lovbogs artikel 1240 og 1241. Til trods for de talrige advarsler om virkningerne af den aluminiumholdige vaccine har Sanofi Pasteur ikke reageret overhovedet, selskabet har ikke foretaget nogen overvågning efter markedsføringen af Revaxis, der kunne have givet LF mulighed for træffe beslutning på et veloplyst grundlag om muligheden for at lade sig vaccinere, idet der ikke var tale om en obligatorisk vaccine.
- 23 Sanofi Pasteur har således begået en fejl ud over den manglende produktsikkerhed.

Prækclusion af LF's søgsmål baseret på produktansvar

- 24 LF har gjort gældende, at præklusionsfristen på ti år i civillovbogens artikel 1245-15 er i strid med bestemmelserne i artikel 6, stk. 1, i konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, for så vidt som den fratager hende retten til adgang til en domstol, mens hendes sygdom er kompleks og udvikler sig.
- 25 Direktiv 85/374, der blev gennemført i fransk ret ved civillovbogens artikel 1245 ff., er ikke blevet tilpasset sundhedsområdet og erstatning for legemsbeskadigelse. Fristen på ti år kan først begynde at løbe fra det tidspunkt, hvor LF objektivt har fået kendskab til sine rettigheder, det vil i den foreliggende sag sige den 17. oktober 2016, som er den dato, hvor lægeerklæringen blev udstedt.

Forældelse af LF's søgsmål

- 26 LF har anført, at den forældelsesfrist på tre år, der er fastsat i civillovbogens artikel 1245-16, først begynder at løbe fra den dato, hvor der opnås kendskab til skaden, og eftersom LF har fået en legemsskade som følge af en sygdom under udvikling, er denne dato stationærtidspunktet.

Den appelindstævnte

Produktansvarsordningens eksklusive karakter

- 27 Sanofi Pasteur har gjort gældende, at myofascitis er en inflammatorisk reaktion i muskelvæv på injektionsstedet ved vaccination, og eksperterne har aldrig fastslået en forbindelse mellem LF's angivelige problemer og vaccinationen med Revaxis. De udtalelser, som LF har støttet sig på med henblik på at gøre det modsatte gældende, stammer fra en mindre fremherskende opfattelse i litteraturen.
- 28 Den fejl, som LF har tillagt selskabet, der består i en manglende omhu og overvågning af produktet efter markedsføringen, adskiller sig ikke fra den angivelige sikkerhedsmangel, der er blevet gjort gældende i forbindelse med produktansvar, der er den eneste, der finder anvendelse i den foreliggende sag, således at det af LF anlagt søgsmål om culpaansvar skal afvises.
- 29 Sanofi Pasteur har gjort gældende, at det fremgår af Den Europæiske Unions Domstols praksis, at alene produktansvarsordningen finder anvendelse, når en manglende opfyldelse af sikkerhedspligten forfølges, og denne ordning er i øvrigt præceptiv.
- 30 Cour de cassations (kassationsdomstol) praksis på området, der bl.a. fremgår af forskellige domme af 15. november 2023, kræver, at der forelægges et præjudicielt spørgsmål om dette punkt.

Prækclusion af LF's søgsmål baseret på produktansvar

- 31 Sanofi Pasteurs ansvar ophører, når der er gået mere end ti år fra markedsføringen af selskabets vaccine, idet det bemærkes, at LF blev vaccineret den 20. marts 2003, og at de problemer, som hun har anført, opstod inden for denne søgsmålsfrist på ti år. Denne bestemmelse følger af artikel 11 i direktiv 85/374, der svarer til konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, og som blev gennemført ved civillovbogens artikel 1245-15 og finder anvendelse på vacciner og sundhedsprodukter.

Forældelse af LF's søgsmål

- 32 Sanofi Pasteur har gjort gældende, at LF's søgsmål er forældet i henhold til civillovbogens artikel 1245-16, der ikke vedrører stationærtidspunktet, men den dato, hvor skadelidte har fået kendskab til skaden, idet det skal anføres, at LF ifølge de eksperter, der har undersøgt hende, ikke har en sygdom, der udvikler sig, at de har fastsat stationærtidspunktet til den 20. september 2016, og at LF ikke har bestridt dette stationærtidspunkt.

4. Cour d'appel de Rouens (appeldomstolen i Rouen) bedømmelse:

Produktansvarsordningens eksklusive karakter

- 33 Ved dom af 25. april 2002, González Sánchez (C-183/00, EU:C:2002:255), fastslog Domstolen følgende:

»25. Det følger heraf, at den skønsfrihed, som medlemsstaterne råder over ved reguleringen af produktansvar, er fuldstændig fastlagt ved direktivet og skal udledes af direktivets ordlyd, formål og opbygning.

26. Hertil bemærkes for det første, at direktivet, således som det fremgår af dets første betragtning, har til formål at sikre en ufordrejet konkurrence mellem de erhvervsdrivende, at lette varernes frie bevægelighed og at undgå forskelle i graden af beskyttelse af forbrugerne, hvilket søges opnået ved at indføre en harmoniseret ordning med civilretligt ansvar for producenter for skader, der forårsages af defekte produkter.

27. For det andet er det væsentligt, at direktivet til forskel fra f.eks. Rådets direktiv 93/13/EØF af 5. april 1993 om urimelige kontraktvilkår i forbrugeraftaler (EFT L 95, s. 29) ikke indeholder nogen udtrykkelig bestemmelse om, at medlemsstaterne inden for det område, der omfattes af direktivet, kan vedtage eller opretholde strengere bestemmelser for at sikre en mere omfattende beskyttelse af forbrugerne.

28. For det tredje bemærkes, at den omstændighed, at direktivet indeholder visse undtagelser eller på visse punkter henviser til national ret, ikke medfører, at harmoniseringen på det område, der omfattes af direktivet, ikke er fuldstændig.

29. Den adgang, som medlemsstaterne har i henhold til direktivets artikel 15, stk. 1, litra a) og b), og artikel 16 til at fravige de regler, det fastsætter, giver nemlig kun mulighed for at gøre undtagelse på nogle punkter, der er opregnet udtømmende og er snævert defineret. Desuden er undtagelsesmulighederne bl.a. undergivet et forbehold om, at de skal undersøges med henblik på en mere vidtgående harmonisering, hvortil der udtrykkeligt er henvist i næstsidste betragtning til direktivet. I den forbindelse udgør Europa-Parlamentets og Rådets direktiv 1999/34/EF af 10. maj 1999 om ændring af direktiv 85/374 (EFT L 141, s. 20) en illustration af dette system med en fremadskridende harmonisering, idet det dels optog landbrugsvarer under direktivets anvendelsesområde, dels ophævede den valgmulighed, der fandtes i henhold til direktivets artikel 15, stk. 1, litra a).

30. Direktivets artikel 13 kan herefter ikke fortolkes således, at det giver medlemsstaterne mulighed for at opretholde en generel produktansvarsordning, der er forskellig fra den i direktivet fastsatte ordning.

31. Henvisningen i direktivets artikel 13 til de rettigheder, som skadelidte kan påberåbe sig under henvisning til retsreglerne om ansvar i og uden for kontraktforhold, skal forstås således, at den ordning, der er indført ved direktivet – hvorefter den skadelidte i henhold til direktivets artikel 4 kan gøre krav på erstatning, hvis han kan føre bevis for skaden, defekten i produktet og årsagsforbindelsen mellem denne defekt og skaden – ikke udelukker anvendelsen af andre ordninger vedrørende ansvar i og uden for kontraktforhold, der hviler på et andet grundlag, såsom garantien for skjulte mangler eller culpa.

32. *Henvisningen i artikel 13 til de rettigheder, som skadelidte kan påberåbe sig under henvisning til særregler om ansvar, der er gældende på tidspunktet for direktivets meddelelse, skal, som det fremgår af tredje led af trettende betragtning til direktivet, ligeledes forstås således, at der hermed sigtes til en speciel ordning, der alene gælder inden for en bestemt produktsektor (jf. domme af dags dato, sag C-52/00, Kommissionen mod Frankrig, trykt i dette bind af Samling af Afgørelser, præmis 13-23, og sag C-154/00, Kommissionen mod Grækenland, trykt i dette bind af Samling af Afgørelser, præmis 9-19).*
33. *Derimod må det antages, at en ansvarsordning for producenten, der hviler på samme grundlag som den, der er iværksat ved direktivet, og som ikke er begrænset til en bestemt produktsektor, ikke er omfattet af nogen af de ansvarsordninger, der henvises til i direktivets artikel 13. Denne bestemmelse kan derfor ikke påberåbes i et sådant tilfælde til støtte for en opretholdelse af nationale retsregler, der giver en bedre beskyttelse end direktivets bestemmelser.*
34. *Det forelagte spørgsmål må herefter besvares med, at direktivets artikel 13 skal fortolkes således, at de rettigheder, som en person, der lider skade som følge af et defekt produkt, er tillagt i henhold til en medlemsstats lovgivning i medfør af en generel ansvarsordning, der har samme grundlag som den, der er iværksat ved direktivet, kan være blevet begrænset eller indskrænket som følge af direktivets gennemførelse i den pågældende stats interne retsorden.«*
- 34 Frem til den 15. november 2023 præciserede Cour de cassation (kassationsdomstol), at produktansvarsordningen, der ikke er beregnet på erhvervsmæssig anvendelse og ikke anvendes til en sådan, ganske vist ikke udelukker anvendelsen af andre ordninger vedrørende ansvar i og uden for kontraktforhold, men at disse ordninger skal hvile på andre grundlag end en sikkerhedsmangel ved det omtvistede produkt, såsom garantien for skjulte mangler eller culpa.
- 35 Ved flere domme af 15. november 2023 (22-21 174, 178, 179, 180) fastslog Cour de cassation (kassationsdomstol), at »en person, der har lidt skade som følge af et defekt produkt, kan anlægge et erstatningssøgsmaal mod producenten på grundlag af den anden af disse bestemmelser [civillovbogens artikel 1240], såfremt vedkommende kan godtgøre, at skaden skyldes en fejl begået af producenten som f.eks. fortsat markedsføring af et produkt, hvis fejl er velkendt, eller en manglende opfyldelse af pligten til at udvise omhu med hensyn til de risici, som produktet frembyder«.
- 36 Spørgsmålet vedrører dermed fortolkningen af den regel, der blev indført ved artikel 13 i direktiv 85/374. Cour d'appels (appeldomstol) første præjudicielle spørgsmål vedrører dette punkt.

Prækclusion af LF's søgsmaal baseret på produktansvar

- 37 Det anbringende, som LF har gjort gældende, har til formål at bestride foreneligheden af civillovbogens artikel 1245-15, hvorved et EU-direktiv

gennemføres, med konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder. En national ret anmodes altså om at vurdere overensstemmelsen mellem et EU-direktiv, der i henhold til artikel 288 i traktaten om Den Europæiske Unions funktionsmåde har en overnational normativ værdi, og artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder [(herefter »chartret«)].

- 38 Eftersom hverken EUF-traktaten, chartret eller konventionen til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder fastsætter lovvalgsregler mellem de to retssystemer, skal dette spørgsmål indbringes for Domstolen. Cour d'appels (appeldomstol) andet præjudicielle spørgsmål vedrører dette punkt.

Forældelse af LF's søgsmål

- 39 Cour d'appel (appeldomstol) har for så vidt henvist til artikel 10 i direktiv 85/374 og civillovbogens artikel 1245-16, hvorved artikel 10 gennemføres i national ret.
- 40 Den har i forelæggelsesafgørelsen anført, at cour de cassation (kassationsdomstol) har fastslået, at det følger af civillovbogens artikel 1245-16, at erstatningssøgsmål baseret på bestemmelserne i denne lovbooks artikel 1245 ff. forældes tre år efter den dag, da sagsøgeren har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens identitet. Cour de cassation (kassationsdomstol) har i denne henseende fastslået, at datoen for kendskab til skaden, når der er tale om legemsbeskadigelse, skal forstås som stationærtidspunktet, der er den eneste dato, der gør det muligt for sagsøgeren at vurdere omfanget af skaden. Når der er tale om en sygdom i udvikling, der gør det umuligt at fastsætte et stationærtidspunkt, kan den forældelsesfrist, der er fastsat i ovennævnte bestemmelse, ikke begynde at løbe.
- 41 Cour de cassation (kassationsdomstol) havde på dette punkt kritiseret cour d'appel de Caen (appeldomstolen i Caen) for at have afvist LF's søgsmål om produktansvar, idet den anførte, at LF i 2013 havde gennemgået adskillige undersøgelser og vurderinger af sine forskellige sygdomme, hvoraf de fleste var opstået mellem 2004 og 2007, og at hun dermed senest den 15. oktober 2013, som er datoen for den sidste lægeundersøgelse, fik et præcist kendskab til sin skade.
- 42 Cour de cassation (kassationsdomstol) fandt, at cour d'appel de Caen (appeldomstolen i Caen) derved, at den havde draget denne konklusion uden at undersøge, om LF's skade var stationær, og hvis dette ikke var tilfældet, om hendes sygdom udviklede sig på en måde, der var til hinder for en stabilisering, ikke havde angivet noget retsgrundlag for sin afgørelse.
- 43 Cour d'appel de Rouen (appeldomstolen i Rouen) har anført, at fortolkningen af civillovbogens artikel 1245-16, hvorved artikel 10 i direktiv 85/374 gennemføres i national ret, sidestiller »den dag, da sagsøgeren har fået eller burde have fået kendskab til skaden«, med stationærtidspunktet. Eftersom stabilisering betegnes som det tidspunkt, fra hvilket skadelidtes tilstand ikke længere udvikler sig, følger

det heraf, at den i disse to bestemmelser omhandlede forældelse ikke kan begynde at løbe, når der er tale om en sygdom i udvikling, der skyldes et defekt produkt.

- 44 Der opstår dermed et spørgsmål om fortolkningen af reglen i artikel 10 i direktiv 85/374, der kræver en præjudiciel forelæggelse for Domstolen. Det er på denne baggrund, at cour d'appel forelægger det tredje præjudicielle spørgsmål.

5. Præjudicielle spørgsmål:

- 45 Cour d'appel de Rouen (appeldomstolen i Rouen) anmoder Domstolen om at træffe en præjudiciel afgørelse om følgende spørgsmål:

1. Skal artikel 13 i direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985, således som den fortolkes i dom af 25. april 2002 (Maria Victoria Gonzalez Sanchez mod Medicina Asturiana SA., sag C-183/00), hvorefter skadelidte kan påberåbe sig andre ordninger om ansvar i og uden for kontraktforhold baseret på andre grundlag end det, der indføres ved direktivet, fortolkes således, at en person, der har lidt skade som følge af et defekt produkt, kan kræve erstatning for sin skade fra producenten på grundlag af den generelle ordning om culpaansvar ved bl.a. at påberåbe sig fortsat markedsføring af produktet, manglende opfyldelse af pligten til at udvise omhu i forbindelse med de risici, som produktet indebærer, eller at produktet generelt har en sikkerhedsmangel?

2. Er artikel 11 i direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985, hvorefter skadelidtes rettigheder i henhold til direktivet ophører ti år efter den dag, da det produkt, der har forårsaget skaden, er blevet bragt i omsætning, i strid med bestemmelserne i artikel 47 i Den Europæiske Unions charter om grundlæggende rettigheder, for så vidt som den fratager skadelidte, hvis skade forårsaget af et defekt produkt er i udvikling, dennes ret til adgang til domstolene?

3. Kan artikel 10 i direktiv 85/374/EØF af 25. juli 1985 om tilnærmelse af medlemsstaternes administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser om produktansvar, der som starttidspunkt for forældelsesfristen på tre år fastsætter »den dag, da klageren har fået eller burde have fået kendskab til skaden, defekten og producentens identitet«, fortolkes således, at denne frist først løber fra den dato, hvor hele skaden er kendt, navnlig via fastsættelse af et stationærtidspunkt, der defineres som det tidspunkt, hvorfra der ikke længere sker en udvikling i skadelidtes tilstand, således at forældelsen, når der er tale om en sygdom i udvikling, ikke begynder at løbe, og ikke fra den dag, på hvilken der opnås vished for skaden i tilknytning til det defekte produkt, uanset hvordan skaden senere har udviklet sig?«